

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ประชากรผู้สูงอายุที่มีอายุตั้งแต่ 65 ปีขึ้นไป มีจำนวนเพิ่มขึ้นจาก 390 ล้านคนเป็น 800 ล้านในปี 2025 (พ.ศ. 2568) คิดเป็นร้อยละ 10 ของประชากรทั่วโลก (WHO, 1998) ทำให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องของแต่ละประเทศเร่งหาแนวทางในการรับมือกับปัญหาดังกล่าวไม่ว่าจะเป็นระบบการดูแลช่วยเหลือผู้สูงอายุ การบริการด้านสุขภาพ และการดูแลคุณภาพชีวิตให้กับผู้สูงอายุ เช่นเดียวกับประเทศไทยที่กำลังเผชิญกับสภาวะการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างสมบูรณ์ โดยประชากรกลุ่มผู้สูงอายุซึ่งมีอายุ 60 ปีขึ้นไปในประเทศไทยมีแนวโน้มที่จะเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วและต่อเนื่อง การตระหนักถึงคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุจึงเป็นสิ่งสำคัญส่งผลให้ภาครัฐกำหนดมาตรการเตรียมการรองรับให้การดูแลผู้สูงอายุเพื่อให้ผู้สูงอายุเหล่านั้นมีคุณภาพชีวิตที่ดียิ่งขึ้น โดยกำหนดยุทธศาสตร์ "การเตรียมความพร้อม สังคมไทยสู่สังคมผู้สูงอายุ" เป็นหนึ่งในยุทธศาสตร์หลักของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 ด้วยการมีแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2545 - 2564) เพื่อกำหนดทิศทางนโยบายยุทธศาสตร์และมาตรการต่าง ๆ ที่ใช้ดำเนินการด้านผู้สูงอายุให้ชัดเจน (วิพรรณ ประจวบเหมาะ, 2553) ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะต้องเตรียมความพร้อมเกี่ยวกับระบบการดูแลและให้ความช่วยเหลือผู้สูงอายุ อาทิ การให้บริการด้านสุขภาพ การจัดสวัสดิการทางสังคม การส่งเสริมคุณภาพชีวิตที่ดี โดยที่สิ่งเหล่านี้จะต้องมีการรับรู้ถึงข้อมูลที่จำเป็นต่อการวางแผนและดำเนินการบนฐานของการลงทุนและใช้จ่ายอย่างคุ้มค่า (Dijksterhuis, 2011: 156)

จากข้อมูลการสำรวจของสำนักงานสถิติแห่งชาติรายงานว่า ในปี พ.ศ. 2552 ประเทศไทยมีผู้สูงอายุประมาณ 7.1 ล้านคน ในปี 2553 จะมีจำนวนผู้สูงอายุถึง 7.6 ล้านคน สถานการณ์ดังกล่าวประเทศไทยก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างสมบูรณ์ และปัจจุบัน (พ.ศ. 2554) ข้อมูลสถิติโดยสถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล รายงานจำนวนผู้สูงอายุที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปในประเทศไทยมีจำนวนเพิ่มขึ้นเป็น 8,132,864 คน หรือประมาณร้อยละ 12 ของประชากรทั้งหมด โดยในเขตกรุงเทพมหานครจะมีจำนวนผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นจากเดิม 721,000 คนในปี 2548 เป็น 906,000 คนในปี 2553 (กองวางแผนทรัพยากรมนุษย์ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2538) ซึ่งหากจำแนกพื้นที่แล้วพบว่าเขตหนองจอกเป็นเขตพื้นที่ที่มีขนาดใหญ่

ที่สุด โดยมีจำนวนผู้สูงอายุถึง 11,793 คน (กรมการปกครอง, 2553) ตลอดจนเป็นพื้นที่ชั้นนอกที่
 แฉวงและตำบลห่างไกลจากการเข้าถึงของหน่วยงานภาครัฐ ดังนั้นการศึกษาความพึงพอใจในการใช้
 ชีวิตของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่ดังกล่าว จึงสามารถสะท้อนถึงความพึงพอใจในการใช้ชีวิตของผู้สูงอายุใน
 เขตกรุงเทพมหานครในภาพรวมได้อย่างเหมาะสม ซึ่งสอดคล้องกับ Reig (2003) Lupien and
 Wan (2004) (cited in Ní Mhaoláin et al., 2012: 316) ที่กล่าวว่าความพึงพอใจในการใช้ชีวิต
 ได้รับการยอมรับว่าเป็นลักษณะสำคัญของการมีสวัสดิการที่ดีและเป็นตัวสะท้อนที่แสดงถึงคุณภาพ
 ชีวิต

จากข้อมูลข้างต้นแสดงให้เห็นว่าจำนวนผู้สูงอายุในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร
 อยู่ในระดับมากซึ่งอาจก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ มากมายให้กับภาครัฐหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะ
 จะเป็นการเตรียมรับมือกับการเจ็บป่วย และโรคภัยไข้เจ็บของผู้สูงอายุ การจ่ายสวัสดิการในการ
 ครองชีพของผู้สูงอายุ การแบกรับภาระของบุตร หลานซึ่งเป็นวัยทำงานที่มีต่อผู้สูงอายุในสัดส่วนที่
 ไม่สมดุล (New Internationalist, 2010; Kelly, 2010) การถูกทอดทิ้งและถูกละเลยจากบุตรหลาน
 การถูกรังแกทางจิตใจจากบุตรหลาน หรือคนในครอบครัวโดยคำพูดและการไม่ให้เกียรติ
 (สถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทยและสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ อ้างถึงใน
 จิราพร เกศพิชญพัฒนา, ม.ป.ป.)

มีงานวิจัยแสดงให้เห็นว่าความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุและบุตรหลาน การแสดง
 บทบาทของผู้สูงอายุในครอบครัว เป็นองค์ประกอบสำคัญที่มีผลต่อความพึงพอใจของผู้สูงอายุ
 (Antonucci, Fuhrer and Jackson, 1990; Dwyer, Lee, and Jankowski, 1994; Kim and Kim,
 2003; Litwin, 2004. cited in Lowenstein, Katz and Gur-Yaish, 2007: 867) ซึ่งจากการศึกษา
 เกี่ยวกับรูปแบบของครอบครัวในสังคมไทยพบว่าได้มีการเปลี่ยนแปลงจากครอบครัวขยายซึ่งมีปู่ ย่า
 ตา ยาย บุตร หลานอยู่ร่วมกันไปเป็นครอบครัวเดี่ยว ซึ่งประกอบด้วยสามี ภรรยา และบุตรเท่านั้น
 กล่าวคือมีสมาชิกในครอบครัวอยู่กันไม่เกินสองรุ่น ซึ่งไม่เอื้อต่อการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุที่เคยมี
 บุตรหลานคอยดูแล หรือคอยดูแลบุตรหลานให้ ปรากฏการณ์ดังกล่าวทำให้ผู้สูงอายุไม่สามารถแสดง
 บทบาทต่าง ๆ ได้ เกิดความรู้สึกว่าตนเองขาดคุณค่า ขาดความภาคภูมิใจในตนเอง ทำให้เกิดเป็น
 ปัญหาต่อเนืองกับกลุ่มผู้สูงอายุในสังคมไทย (ศากุล ช่างไม้, 2550 และสุวดี เบญจวงศ์, 2541)
 เห็นได้ชัดว่าถ้าไม่มีการดำเนินการกับสิ่งที่จะเกิดขึ้นเหล่านี้ ภาครัฐจะต้องสูญเสียและแบกรับภาระ
 ค่าใช้จ่ายมากมายสำหรับผู้สูงอายุที่จะมีมากขึ้น เช่นการจัดสวัสดิการให้ผู้สูงอายุ การจัดบริการทาง
 การแพทย์ โรงพยาบาล ศูนย์ดูแลหรือบ้านพักสำหรับผู้สูงอายุที่ไม่ได้รับการเหลียวแล

การศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความพึงพอใจในการใช้ชีวิตของผู้สูงอายุ ยังคงเป็นสิ่งที่
 ควรค้นหาคำตอบในสังคมของการเปลี่ยนแปลงของโลกยุคข้อมูลข่าวสารหรือยุคศตวรรษที่ 21 นี้
 มีงานวิจัยได้สรุปเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อคุณภาพชีวิตได้แก่ เพศ อายุ การศึกษา สถานะทางการเงิน

สถานภาพสมรส สุขภาพกาย ประสิทธิภาพของตนเอง กิจกรรมส่วนบุคคล ความสัมพันธ์ภายในครอบครัว การเป็นปู่ ย่า ตา ยายและความสัมพันธ์ทางสังคม (Zhang and Yu, 1998; Chou, 1999; Chen and Silverstein, 2000; Tang *et al.*, 2006; Li *et al.*, 2006; Filus, 2006; Zhang and Liu, 2007 *cited in* Chen *et al.*, 2010: 61-62; Oppikofer, 2010: 310) อย่างไรก็ตามความเป็นอยู่หรือความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุจะแปรเปลี่ยนไปตามช่วงชีวิตของผู้สูงอายุ (Okaw, 1998 *cited in* Chen *et al.*, 2010: 61-62) นอกจากนี้มีงานวิจัยที่ศึกษาในเรื่องความพึงพอใจในการใช้ชีวิตของผู้สูงอายุ พอสรุปได้ดังนี้ ความพอใจในเรื่องของสุขภาพ ความพอใจในด้านสถานะทางสังคม ความพอใจในเรื่องของรายได้ และความพอใจในเรื่องที่อยู่อาศัย

แม้ว่าจะมีการศึกษาปัจจัยอย่างหลากหลายเพื่อที่จะค้นหาตัวแปรที่มีอิทธิพลต่อความพึงพอใจในการใช้ชีวิตของผู้สูงอายุ แต่เมื่อยุคสังคมและโลกได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ดังที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น การศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความพึงพอใจในการใช้ชีวิตของผู้สูงอายุยังคงเป็นสิ่งจำเป็นที่ควรทำอย่างต่อเนื่องและเร่งด่วนที่จะได้คำตอบมาเพื่อเป็นสารสนเทศในการจัดทำแผนพัฒนาคุณภาพชีวิตเพื่อรับการเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ และสังคมให้กับผู้สูงอายุได้อย่างเหมาะสมกับสภาพปัจจุบันต่อไป เห็นได้ชัดว่าการได้ทราบและรู้เกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อความพึงพอใจในการใช้ชีวิตของผู้สูงอายุ เพื่อมาเป็นฐานในการออกแบบแผนพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ เป็นสิ่งจำเป็นและเป็นเรื่องเร่งด่วนที่รัฐควรเร่งรีบในการดำเนินการ หากไม่มีการดำเนินการใด ๆ เพื่อรองรับสังคมผู้สูงอายุของไทย ก็จะมีแนวโน้มที่จะต้องเผชิญกับปัญหาความยากจนของผู้สูงอายุ (วโรทัย โกศลพิศิษฐ์, 2550) รวมถึงปัญหาต่าง ๆ ที่กล่าวมาข้างต้น ดังนั้น การศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความพึงพอใจในการใช้ชีวิตของผู้สูงอายุเพื่อนำมาเป็นฐานในการจัดทำแนวทางสำหรับพัฒนาคุณภาพชีวิตสำหรับผู้สูงอายุจึงเป็นแนวทางหนึ่งที่จะช่วยลดปัญหาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุที่จะมีในอีก 5-10 ปี ข้างหน้าจากนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดทำแผนพัฒนาคุณภาพชีวิตที่เหมาะสมให้กับผู้สูงอายุในลักษณะเชิงรุกและนำไปสู่การปฏิบัติอย่างจริงจัง โดยเน้นการพัฒนาผู้สูงอายุมากกว่าการสงเคราะห์ ไม่ว่าจะเป็นการดูแลตนเองอย่างมีความรู้และทักษะที่ดีพอ การดูแลรักษาสุขภาพ ตลอดจนการสร้างระบบการดูแลให้เกิดศักยภาพของการเป็นผู้สูงอายุสังคมไทยก็ไม่ต้องกลัวกับการรับมือกับปัญหาต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นในกายภาคน้ำของผู้สูงอายุ (ศากุล ช่างไม้, 2550)

จากเหตุและผลทั้งหมดข้างต้น ผู้วิจัยจึงเห็นความสำคัญในการศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความพึงพอใจในการใช้ชีวิตของผู้สูงอายุในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร เพื่อนำไปเป็นฐานในการออกแบบและจัดทำแผนพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุเพื่อให้ได้แผนพัฒนาคุณภาพชีวิตที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ และนำไปขยายผลได้อย่างมีประสิทธิภาพในชุมชนและสังคมต่อไป

คำถามของการวิจัย

1. ความพึงพอใจในการใช้ชีวิตของผู้สูงอายุในเขตกรุงเทพมหานครอยู่ในระดับใดมากหรือน้อยเพียงใด
2. ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจในการใช้ชีวิตของผู้สูงอายุในเขตกรุงเทพมหานครได้แก่ปัจจัยด้านใดบ้าง
3. ปัจจัยที่มีผลต่อความพึงพอใจในการใช้ชีวิตของผู้สูงอายุในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร ได้แก่ปัจจัยด้านใดบ้าง และมีอิทธิพลต่อความพึงพอใจในการใช้ชีวิตของผู้สูงอายุมากน้อยเพียงใด

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับความพึงพอใจในการใช้ชีวิตของผู้สูงอายุในเขตกรุงเทพมหานคร จำแนกตามลักษณะส่วนบุคคล
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อความพึงพอใจในการใช้ชีวิตของผู้สูงอายุในเขตกรุงเทพมหานคร
3. เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความพึงพอใจในการใช้ชีวิตของผู้สูงอายุในเขตกรุงเทพมหานคร

สมมติฐานของการวิจัย

1. ปัจจัยด้านแหล่งข้อมูลส่วนบุคคล การมีชีวิตที่ดี การยอมรับตนเองและปัจจัยแวดล้อมมีความสัมพันธ์ต่อความพึงพอใจในการใช้ชีวิตของผู้สูงอายุ
2. ความพึงพอใจในการใช้ชีวิตของผู้สูงอายุขึ้นอยู่กับลักษณะส่วนบุคคล แหล่งข้อมูลส่วนบุคคล การมีชีวิตที่ดี การยอมรับตนเองและปัจจัยแวดล้อม

ขอบเขตของการวิจัย

ในการวิจัยเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อความพึงพอใจในการใช้ชีวิตของผู้สูงอายุในเขตกรุงเทพมหานคร ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการวิจัยในแต่ละด้านดังต่อไปนี้

ขอบเขตด้านประชากร

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ ผู้สูงอายุที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป ในเขต กรุงเทพมหานคร จำนวน 11,739 คน

ขอบเขตด้านเนื้อหา

แหล่งข้อมูลส่วนบุคคล การมีชีวิตที่ดี การยอมรับตนเองและปัจจัยแวดล้อม

ขอบเขตด้านตัวแปร

ตัวแปรอิสระ ได้แก่ ลักษณะส่วนบุคคล แหล่งข้อมูลส่วนบุคคล การยอมรับตนเอง การมีชีวิตที่ดี และปัจจัยแวดล้อม

ตัวแปรตาม ได้แก่ ความพึงพอใจในการใช้ชีวิตของผู้สูงอายุ

ขอบเขตด้านเวลา

ระยะเวลาในการทำวิจัย ตั้งแต่เดือนตุลาคม 2554 ถึง เดือนกันยายน 2555

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ภาครัฐได้สารสนเทศที่นำไปเป็นกรอบสำหรับจัดทำแผนพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในเขตกรุงเทพมหานครที่เหมาะสม ตลอดจนสามารถนำไปใช้ได้อย่างกว้างขวางกับท้องถิ่นหรือชุมชนอื่น ๆ
2. ภาครัฐลดค่าใช้จ่ายในการดูแลผู้สูงอายุ สามารถนำงบประมาณในเรื่องดังกล่าวไปใช้ในการพัฒนาด้านอื่น ๆ ของประเทศชาติ
3. ผลการวิจัยสามารถนำมาจัดทำเป็นองค์ความรู้ และเผยแพร่ในลักษณะเอกสารประชาสัมพันธ์กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องหรือสถานศึกษาในเขตพื้นที่หนองจอก เพื่อดำเนินการสร้าง ความเข้าใจกับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ และผู้สูงอายุในการใช้ชีวิตได้อย่างมีความสุขและความพึงพอใจในชีวิตต่อไป
4. เป็นแนวทางให้กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการดูแลผู้สูงอายุ ในการนำไปใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้กับผู้สูงอายุ เพื่อให้เกิดความพึงพอใจในการใช้ชีวิตต่อไป

นิยามศัพท์เฉพาะ

ผู้สูงอายุ หมายถึงผู้ที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป ที่มีการเปลี่ยนแปลงของร่างกาย และจิตใจไปในทางที่เสื่อมลง มีบทบาททางสังคม และกิจกรรมในการประกอบอาชีพลดลง

ความพึงพอใจในการใช้ชีวิต หมายถึง ความรู้สึก ความคิดเห็นของผู้สูงอายุในการใช้ชีวิตของผู้สูงอายุจากที่ผ่านมามาจนถึงปัจจุบัน

ความพึงพอใจในการใช้ชีวิตด้านแหล่งข้อมูลส่วนบุคคล หมายถึง ความรู้สึก ความคิดเห็นของผู้สูงอายุในการใช้ชีวิตของผู้สูงอายุจากที่ผ่านมามาจนถึงปัจจุบัน โดยจะสอบถามเกี่ยวกับ สุขภาพกาย ความสัมพันธ์ในครอบครัว สถานะทางการเงิน ประสิทธิภาพของตนเอง

ความพึงพอใจในการใช้ชีวิตด้านการมีชีวิตที่ดี หมายถึง ความรู้สึก ความคิดเห็นของผู้สูงอายุในการใช้ชีวิตของผู้สูงอายุจากที่ผ่านมามาจนถึงปัจจุบัน โดยจะสอบถามเกี่ยวกับการได้รับความช่วยเหลือ การมีที่พักอาศัย สุขภาพใจ ความสุขและความสมหวัง

ความพึงพอใจในการใช้ชีวิตด้านการยอมรับตนเอง หมายถึง ความรู้สึก ความคิดเห็นของผู้สูงอายุในการใช้ชีวิตของผู้สูงอายุจากที่ผ่านมามาจนถึงปัจจุบัน โดยจะสอบถามเกี่ยวกับการปรับตัว การยอมรับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในตนเอง

ความพึงพอใจในการใช้ชีวิตด้านปัจจัยแวดล้อม หมายถึง ความรู้สึก ความคิดเห็นของผู้สูงอายุในการใช้ชีวิตของผู้สูงอายุจากที่ผ่านมามาจนถึงปัจจุบัน โดยจะสอบถามเกี่ยวกับเกี่ยวกับ เหตุการณ์ในชีวิตที่ไม่พึงประสงค์ บทบาททางสังคม และกิจกรรมส่วนบุคคล

ปัจจัยที่มีผลต่อความพึงพอใจในการใช้ชีวิตของผู้สูงอายุ หมายถึง การค้นหาปัจจัยที่ประกอบด้วยแหล่งข้อมูลส่วนบุคคล การมีชีวิตที่ดี การยอมรับตนเอง ปัจจัยแวดล้อม ที่มีความเกี่ยวข้องและมีอิทธิพลต่อความพึงพอใจในการใช้ชีวิตของผู้สูงอายุ